

Rasismista ei ole kivaa puhua

Koululaisille tehty asennekysely on herättänyt arvostelua. Se voi johtua osin siitä, että rasismista ei ole totuttu Suomessa puhumaan näin suoraan.

HS 16.10.2021

AALTO-YLIOPISTON tutkijat ovat yhdessä Harvardin yliopiston tutkijoiden kanssa selvittämässä suomalaiskoululaisten asenteita vähemmistöihin ja syrjintään. Kaikkiaan 88 koulussa eri puolilla Suomea aloitettu tutkimushanke toteutetaan yhteistyössä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) kanssa.

Osa koululaisten vanhemmista on valittanut siitä, että viidesluokkalaisia koululaisia on muun muassa pyydetty arvioimaan väitettä "suomalaiset ovat älykkäämpiä kuin ulkomaalaiset" tai nimeämään luokkansa suosituimpia ja epäsuosituimpia oppilaita. Myös suomalaiset koulutustutkijat ovat ilmaisseet epäilyksiään. Kyselyä ollaan muokkaamassa palautteen perusteella.

Reaktio on ymmärrettävä, sillä näin suoraan rasismista ei ole totuttu Suomessa puhumaan. Jotkut saattavat ajatella, että rasismista nostaminen pöydälle voi jopa lisätä rasismia. Kun aletaan etsiä sitä epäsuosituinta oppilasta, sellainen saatetaan löytääkin.

Ei rasismi kuitenkaan kyselyistä synny. Erilaiset ennakoasenteet ovat niin yleisiä, että eivätköhän viidesluokkalaisetkin ole niihin törmänneet. Jos oppilaiden enemmistö ei ole ennakkoluuloja huomannut, kannattaa kysyä vähemmistöihin kuuluvilta.

SUOMALAISKOULUISSA nyt toteutettava tutkimus perustuu Harvardin yliopistossa vuonna 1998 kehitettyyn IAT-testimenetelmään, jonka tarkoituksena on tuoda esiin vastaajien tiedostamattomat asenteet. Tässä "rasimitestiksikin" joskus kutsutussa järjestelyssä koehenkilöt yhdistävät erilaisia asioita tai ominaisuuksia erilaisiin henkilöihin – esimerkiksi Janiin ja Janitaan tai Anssiin ja Ahmediin.

Tyypillistä on, että vastaajat osaavat suoraan kysyttäessä olla yhdistämättä kielteisinä pidettyjä asioita tietyn ihmisryhmän edustajiin, koska he tietävät, ettei niin sovi tehdä. Mitä koulutetumpi ihminen on, sitä "oikeammin" hän vastaa. Kokeessa ei kuitenkaan tarkkailla vain vastauksia vaan myös vastausaikoja, minkä uskotaan paljastavan vastaajan tiedostamattomat asenteet.

Koemenetelmä on aiemmin tuottanut dramaattisia tuloksia rasismista yleisyydestä. Testituloksista on käynyt ilmi, että useimmilla ihmisillä on esimerkiksi rotuun liittyviä tiedostamattomia ennakkoluuloja. Suvaitsevaisina itseään pitävilläkin on ennakkoluuloja, ja niin on myös vähemmistöihin kuuluvilla – omaakin ryhmäänsä kohtaan.

Tutkimusmenetelmän luotettavuutta on myös epäilty, sillä yksittäisen koehenkilön tulokset saattavat vaihdella testistä toiseen, eikä kovin vahvaa korrelaatiota testitulosten ja henkilön käyttäytymisen välillä ole löydetty.

TESTIN kehittäjät ovat lähteneet siitä ajatuksesta, että vieraisiin kohdistuvat ennakkoluulot ovat syntyneet ihmislajin evoluutiossa aikana, jolloin oman lauman ulkopuolinen on edustanut vaaraa. Aiemmin turvaa tuoneista asenteista on kuitenkin nyt tullut taakka.

Testin tekeminen voi olla järkytys, jos tulokset eivät sovi ihmisen käsitykseen itsestään. Tutkimuksen tarkoitus ei kuitenkaan ole niinkään paljastaa rasismia kuin avata keskustelua tekemällä asenteet näkyviksi. Sekin on kuitenkin vasta alkupiste.

Harvardin yliopistossa on kehitelty koulutusta, jota kutsuttiin aluksi nimellä Teaching for Tolerance (suvaitsevaisuuskoulutus), mutta nykyään nimellä Learning for Justice ("oppimalla oikeudenmukaisuuteen"). Koulutuksen toivotaan tehoavan asenteisiin – tai jos ei asenteisiin, niin ainakin ihmisen käyttäytymiseen.

Tutkijat uskovat, että ihminen, joka osaa tunnistaa ennakkoluulonsa, voi ottaa ne huomioon ja varoo toimimasta syrjivästi – ja sekin on jo paljon.